

3.4. Koncept úzkého prostoru pro uvážení

Koncept úzkého prostoru pro uvážení je protipólem širokého sebeomezení. Klade totiž na státy vyšší nároky při ochraně lidských práv, protože škála volné úvahy již pro ně není tolik příznivá. V mnohém se tak zesiluje role Soudu při přezkoumávání jimi přijatých opatření.

Opět nejdříve přistupme k teoretickému vymezení tohoto konceptu, na nějž naváže příslušná judikatura.

3.4.1. Teoretické vymezení konceptu úzkého prostoru pro uvážení

Když je státům dán úzký prostor pro uvážení, je nasnadě, že v takovém případě Soud neaplikuje sebeomezení tak často. Jeho zastánci zastávají názor logicky opačný než zastánci široké deference a odepírají smluvním stranám Úmluvy část práva na legitimní odlišnosti. Zato zdůrazňují, že je to Soud, kdo garantuje integrační a sjednocující roli Úmluvy.²³⁸ Skutečnost, že je to Soud, kdo by měl rozvíjet společné standardy a zároveň může státům ponechat určitou míru volnosti k posouzení, shrnul ve svém separátním vótu soudce Martens ve věci *Cossey*, když napsal: „*Rád bych každopádně upozornil, že podle mého názoru státy nepožívají prostoru pro uvážení z důvodu, že by šlo o jejich právo, požívají ho z důvodu sebeomezení Soudu.*“²³⁹

Zastánci tohoto konceptu zdůrazňují, že Soud by měl za všech okolností analyzovat proporcionalitu napadeného opatření vzhledem ke všem okolnostem případu. Pro změnu soudce Lavender řekl: „*Zásah buď je nezbytně nutný, anebo nikoliv. Zásah, který nebyl nezbytně nutný, se nestává nezbytně nutným jenom proto, že jej za nezbytně nutný berou vnitrostátní orgány.*“²⁴⁰

Podobný názor na celou doktrínu prostoru pro uvážení lze objevit v díle van Dijka a van Hoofa, kteří nejprve naprosto celý princip odmítali, považovali jej dokonce za „nakažlivou nemoc“. Sice připouštěli jeho aplikaci, ale jen a pouze na skutkový základ a použití národního práva. Ve zbytku by ale už podle jejich názoru neměly mít jednotlivé státy jakoukoliv posuzovací volnost, a Soud by se tak v této míře neměl již sebeomezovat, naopak by již měl

²³⁸ Blíže viz BARINKA: *Evropská úmluva o lidských právech a doktrína margin of appreciation: teoretické dimenze problému*, s. 1086–1087.

²³⁹ Rozsudek ve věci *Cossey v. Spojené království*, č. 10843/84, 27. září 1990, § 3.6.3. odlišného stanoviska.

²⁴⁰ LAVENDER, Nicholas. The Problem of Margin of Appreciation. *European Human Rights Law Review*, 1997. č. 4, s. 381. Blíže viz BARINKA: *Evropská úmluva o lidských právech a doktrína margin of appreciation: teoretické dimenze problému*, s. 1086–1087.

být striktní, autonomní a skutečně nezávislý.²⁴¹ V dalším vydání stejného díla už autoři svůj názor ovšem zmírnili.²⁴²

Výsledkem těchto premis je pro změnu úzký prostor pro uvážení (*narrow margin of appreciation*), který státům nedává příliš velký manévrovací prostor při ochraně lidských práv a naopak dává Soudu silnější přezkumnou pravomoc. V případě úzkého prostoru pro uvážení můžeme pochybovat, zda lze vůbec mluvit o jakémkoliv sebeomezení. Spíše se zdá, že použití úzkého sebeomezení je jistou „nálepkou“ pro ty nejpodezřelejší případy, kde se předpokládá porušení Úmluvy a je na státu, aby domněnku porušení Úmluvy vyvrátil.²⁴³ Co se vztahu k principu proporcionality týče, v případě úzké úvahy bude mnohem přísnější.²⁴⁴

3.4.2. Koncept úzkého prostoru pro uvážení v judikatuře Soudu

V judikatuře Soudu postupně vykristalizovalo několik oblastí, kde Soud tradičně aplikuje úzký koncept doktríny prostoru pro uvážení a kde státy mají při přeskočení pomyslné laťky ztíženou úlohu.²⁴⁵ Můžeme mezi ně zařadit tyto kategorie případů:

1. případy, které se dotýkají identity či samotné existence jednotlivce – ve věci *S. a Marper proti Spojenému království*²⁴⁶ byla problémem pašální a zcela nahodilá pravomoc k získání otisku prstů, vzorků buněk a DNA profilů u pouze podezřelých, ale nikoliv vinných osob, a její rozpor s čl. 8 Úmluvy. Takový zásah do práva na soukromý život nevedl ke spravedlivé rovnováze mezi v konfliktu stojícími veřejnými a soukromými zájmy. Soud proto shledal, že Velká Británie překročila meze svého prostoru pro uvážení, který byl úzký právě z důvodů dotčení identity a samotné existence jednotlivce.
2. v případech, kdy je zásah motivován zachováním autority soudní moci – na tomto místě můžeme opětovně odkázat na rozsudek *Sunday Times*, kde Soud také shledal „nepřeskočení“ laťky nastavené na základě

²⁴¹ VAN DIJK, Pieter, VAN HOOE, G. J. H. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 2. vyd. Haag: Kluwer Law International, 1990. s. 585.

²⁴² VAN DIJK, Pieter, VAN HOOE, G. J. H. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 3. vyd. Haag: Kluwer Law International, 1998. s. 85 a násl.

²⁴³ KRATOCHVÍL: *Inflation of margin...*, s. 351.

²⁴⁴ Viz kapitolu 2.5.

²⁴⁵ OPEN SOCIETY: *Margin of appreciation* [online].

²⁴⁶ Rozsudek velkého senátu ve věci *S. a Marper proti Spojenému království*, č. 30562/04 a 30566/04, 4. prosince 2008, § 125.

úzkého konceptu prostoru pro uvážení pro absenci dostatečně naléhavé společenské potřeby zasahovat do svobody projevu.²⁴⁷

3. zásah do práv podle čl. 2 a 3 Úmluvy – ukázkovým případem spadajícím do této kategorie je rozsudek ve věci *Pretty proti Spojenému království*.²⁴⁸ Stěžovatelka byla v důsledku závažného nervového onemocnění ochrnutá od krků dolů, měla obtíže s mluvou a potravu přijímala díky hadičkám. Přála si proto spáchat sebevraždu, protože ji ovšem nemohla vykonat sama, chtěla ji učinit za pomoci svého manžela. Britské právo to ovšem zakazovalo a manžel paní Pretty by byl za pomoc při sebevraždě trestně stíhán. Stěžovatelka v tom viděla porušení práva na život, práva nebýt mučen a podroben nelidskému či ponižujícímu zacházení, práva na respekt k soukromí, svobody svědomí a práva nebýt diskriminována. Přejdeme-li konkrétně k tématu této práce, strany byly ve sporu ohledně toho, zda Spojené království požívalo volné úvahy podle čl. 3 Úmluvy v oblasti pozitivních závazků, které z něj vyplývaly. Konkrétně šlo o to, zda Spojené království mělo ve svém právu umožnit asistovanou sebevraždu tam, kde postižený pacient může projevit vůli ji spáchat, ale nemůže ji sám vykonat.²⁴⁹ Soud se přiklonil na stranu vlády a přece jen neshledal porušení Úmluvy v tomto aspektu.²⁵⁰ Stejně postupoval i ve vztahu k namítanému porušení čl. 8 Úmluvy, který podle stěžovatelky zahrnoval i právo zemřít.²⁵¹ Nedošel proto k závěru o porušení žádného z namítaných článků. Soud tedy aplikoval úzké sebeomezení.
4. rasová nebo etnická diskriminace – tradiční oblastí, kde je státu dán skutečně úzký prostor pro uvážení, je oblast rasové a etnické diskriminace. Vůdčím případem je v tomto směru rozsudek velkého senátu ve věci *D. H. proti České republice*.²⁵² Tento případ se týkal diskriminace Romů v přístupu ke vzdělání. Stěžovatelé zde přímo vyzývali Soud, aby „jasně řekl, že prostor pro uvážení států nemůže sloužit k ospravedlnění segregace ve vzdělávání“.²⁵³ Soud nakonec také shledal, že opatření týkající se výuky Romů nezahrnovala pojistky, které by zajistily, že Čes-

²⁴⁷ *Sunday Times*, § 67.

²⁴⁸ Rozsudek ve věci *Pretty proti Spojenému království*, č. 2346/02, 29. dubna 2002.

²⁴⁹ *Pretty proti Spojenému království*, § 46 a 48.

²⁵⁰ Tamtéž, § 56.

²⁵¹ Tamtéž, § 78.

²⁵² Rozsudek velkého senátu ve věci *D. H. proti České republice*, č. 57325/00, 13. listopadu 2007.

²⁵³ *D. H. proti České republice*, § 139.

ká republika v rámci svého prostoru pro uvážení v oblasti vzdělávání zohlední zvláštní potřeby znevýhodněné skupiny příslušníků romské menšiny.²⁵⁴ I proto velký senát došel k závěru o porušení čl. 14 Úmluvy ve spojení s čl. 2 odst. 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě. V nedávné době byla stejná otázka se stejným výsledkem také předmětem rozsudku ve věci *Horváth a Kiss proti Maďarsku*.²⁵⁵

5. intimní aspekty soukromého života – typickým příkladem této skupiny případů je rozsudek ve věci *Dudgeon proti Spojenému království*,²⁵⁶ kde Soud shledal porušení čl. 8 Úmluvy. Severoirské právo totiž v té době kriminalizovalo sexuální praktiky mezi homosexuálními muži. Soud uvedl, že se daný případ týkal těch nejintimnějších oblastí soukromého života, kde musí být volná úvaha státu omezena. Příslušný zásah do práva na soukromí proto neměl šanci na úspěch v podobě neporušení čl. 8.

V mnoha případech se také před Soudem sváděl tuhý argumentační boj o to, v jaké šíři má být doktrína prostoru pro uvážení aplikována. Skvělým příkladem je rozsudek velkého senátu Soudu ve věci *Hatton proti Spojenému království*,²⁵⁷ který se týkal problematiky nočních letů na letišti Heathrow a zásahu do soukromí stěžovatelů, kteří si stěžovateli na spánkovou deprivaci. Na jedné straně vláda žádala přiznání širokého prostoru pro uvážení, který se aplikuje ve věcech obecné politiky (*matters of general policy*). Na druhé straně stěžovatelé argumentovali, že by prostor pro uvážení měl být úzký, protože když jde o (ne)možnost spát, jde o právo intimní povahy, které by jako takové mělo být chráněno.²⁵⁸ Soud tento spor vyřešil zakotvením pravidla, podle něž rozdílné pohledy na šířku prostoru pro uvážení podle Soudu mohou být řešeny jen v rámci kontextu konkrétního případu.²⁵⁹ Aniž by to pak Soud výslovně zmínil, můžeme z provedeného posouzení proporcionality dovozovat, že se přiklonil na stranu vlády Spojeného království a závěr o neporušení Úmluvy opřel o nevykročení z mezí širšího prostoru pro uvážení.²⁶⁰ Rozsudek ve věci *Hatton* je proto názorným příkladem toho, jak se

²⁵⁴ *D. H. proti České republice*, § 207.

²⁵⁵ Rozsudek ve věci *Horváth a Kiss proti Maďarsku*, č. 11146/11, 29. ledna 2013.

²⁵⁶ *Dudgeon proti Spojenému království*, § 52.

²⁵⁷ Rozsudek velkého senátu ve věci *Hatton proti Spojenému království*, č. 36022/97, 8. července 2003.

²⁵⁸ *Hatton proti Spojenému království*, § 103.

²⁵⁹ Tamtéž.

²⁶⁰ Tamtéž, § 124–129.

dodržení závazků vyplývajících z Úmluvy směřuje do zachování či nezachování prostoru pro uvážení.

Druhým podobně „napínavým“ byl např. rozsudek velkého senátu ve věci *Evans proti Spojenému království*.²⁶¹ Zde šlo obdobně jako v případě *S. H. proti Rakousku* o problematiku souhlasu obou budoucích rodičů s in vitro fertilizací (IVF). Pokud souhlas obou rodičů nebyl dán, embrya určená k IVF měla být zničena. A v daném případě partner paní Evans, se kterým se stěžovatelka rozešla, vzal svůj souhlas s IVF zpět. Paní Evans přitom argumentovala, že v této fázi by již souhlas muže neměl hrát roli. Soud se přiklonil k aplikaci širokého prostoru pro uvážení, a porušení Úmluvy díky tomu nebylo shledáno.²⁶²

Obdobně jako v případě širokého prostoru pro uvážení i zde Soud často aplikuje určitý test, pomocí něhož zkoumá, zda stát překročil jemu dané meze volné úvahy. Nejčastěji Soud požaduje, aby stát předložil „velmi závažné důvody (*very weighty reasons*)“, které odůvodňují předmětný zásah do Úmluvou zaručeného práva.

Zde můžeme vyzozorovat další zásadní praktický rozdíl oproti širokému prostoru pro uvážení – přechod důkazního břemene.²⁶³ Zatímco v případě širokého prostoru pro uvážení bude nejčastěji na stěžovateli, aby prokazoval, že zásah státu zjevně postrádá racionální podklad, v případě úzkého prostoru pro uvážení bude na vládě, aby předložila argumentaci opírající se o velmi závažné důvody pro předmětný zásah.

Na první pohled by se mohlo stát, že jde o velice přísný koncept. Uspěl někdy některý stát tváří v tvář takto zintenzivněnému evropskému přezkumu? Aplikoval někdy Soud úzké sebeomezení? Na obě otázky můžeme odpovědět pozitivně, ač musíme uznat, že rozsudky této kategorie se v judikatuře Soudu vyskytují v mnohem menším počtu. Jako příklad si uvedme rozsudek velkého senátu Soudu ve věci *Refah Partisi (Strana blahobytu) a ostatní proti Turecku*.²⁶⁴ Stěžovatelkou zde byla politická strana, která byla rozhodnutím vnitrostátních orgánů rozpuštěna. Některým jejím členům byl nadto vysloven zákaz zastávat funkce v jiných politických stranách. Soud zdůraznil, že limitační klauzule v čl. 11 odst. 2 Úmluvy musí být ve vztahu k politickým stranám aplikovány přísně a státy v tomto ohledu požívají zúžený prostor pro

²⁶¹ Rozsudek velkého senátu ve věci *Evans proti Spojenému království*, č. 6339/05, 10. dubna 2007, § 77 a násl.

²⁶² *Evans proti Spojenému království*, § 81 a 93.

²⁶³ KRATOCHVÍL: *Inflation of margin...*, s. 350.

²⁶⁴ Rozsudek velkého senátu ve věci *Refah Partisi (Strana blahobytu) a ostatní proti Turecku*, č. 41340/98, 41342/98, 41343/98 a 41344/98, 13. února 2003.

uvážení (Soud tentokrát použil slovní spojení „*limited margin of appreciation*“). Uvedl také, že jedině přesvědčivé a závažné důvody (*convincing and compelling reasons*) mohou být podkladem pro zásah do svobody sdružování stran.²⁶⁵ Vzhledem k tomu, že stěžující si politická strana měla v úmyslu zavést v Turecku právo šaría a byla ochotna své cíle prosazovat i silou,²⁶⁶ došel Soud k závěru, že rozpuštění této politické strany bylo proporcionální a Turecko uneslo své důkazní břemeno.²⁶⁷ Nepřekročilo proto meze úzkého prostoru pro uvážení a Soud mohl uplatnit úzké sebeomezení.

Můžeme také poukázat na jednu část rozsudku *X. a ostatní proti Rakousku*.²⁶⁸ V tomto případě šlo o to, zda nemožnost nesezdaných homosexuálních párů přistoupit k osvojení dítěte druhého z partnerů (tzv. *second-parent adoption*) představuje porušení zákazu diskriminace ve spojení s právem na respekt k rodinnému životu. Rakouské právo totiž umožňovalo adopci dítěte partnera či partnerky jen manželům a nesezdaným heterosexuálním párům. Soud zopakoval, že pro odlišné zacházení na základě sexuální orientace musí vláda žalovaného státu předložit velmi závažné důvody a že v takové situaci je prostor pro uvážení úzký.²⁶⁹ Zaměřím se jen na pasáž, kde Soud porovnával situaci stěžovatelů se situací sezdaných heterosexuálních párů, došel k závěru, že nejde o situace srovnatelné. Soud totiž vyvodil, že tzv. *second-parent adoption* je pouze výjimkou z pravidla společné adopce, které je vyhrazeno pouze pro manžele. A volná úvaha, kterou státy mají při uznání právního postavení stejnopohlavních párů, nebyla podle Soudu překročena.²⁷⁰ Rakousko proto neshodilo latku prostoru pro uvážení a neporušilo Úmluvu odlišným zacházením se stěžovatelkami, tj. nesezdaným homosexuálním párem, a sezdanými heterosexuálními páry.²⁷¹

Spíše už jen pro zajímavost bych rád na tomto místě zmínil ještě jedno disentanční stanovisko. Soudce Giovanni Bonello nesouhlasil ve věci *Sejdić a Finci*

²⁶⁵ Rozsudek velkého senátu ve věci *Refah Partisi (Strana blahobytu) a ostatní proti Turecku*, č. 41340/98, 41342/98, 41343/98 a 41344/98, 13. února 2003, § 100.

²⁶⁶ Tamtéž, § 132.

²⁶⁷ Tamtéž, § 135.

²⁶⁸ Rozsudek velkého senátu ve věci *X proti Rakousku*, č. 19010/07, 19. února 2013.

²⁶⁹ Tamtéž, § 99.

²⁷⁰ *X proti Rakousku*, § 106–107.

²⁷¹ Tamtéž, § 110. Nicméně Soud stejně nakonec v tomto případě shledal porušení čl. 8 a 14 Úmluvy, když posuzoval odlišné zacházení mezi nesezdanými homosexuálními páry a nesezdanými heterosexuálními páry, kterým byla, stejně jako heterosexuálním manželům, *second-parent adoption* umožněna, viz § 153 a kapitola 6.2.1.

proti Bosně a Hercegovině²⁷² se závěrem většiny velkého senátu o tom, že nemožnost židovského a romského stěžovatele kandidovat na funkci prezidenta Bosny a Hercegoviny musí nutně znamenat zakázanou diskriminaci (bosenská ústava to umožňovala jen Bosňákům, Srbům a Chorvatům). Jako velmi závažný důvod, díky němuž by Soud mohl použít úzké sebeomezení, soudce Bonello viděl historické pozadí vzniku bosenské ústavy. Ta totiž byla přílohou Daytonské mírové dohody, kterou maltský soudce nazval „nejvíce ošidnou a pracně dosaženou rovnováhou, která vyústila v křehkou trojstrannou symetrii, zrozenou z nedůvěry a živenou podezřením“.²⁷³ Svůj typický britký dissent soudce Bonello shrnul slovy: „Soud neshledal, že riziko občanské války, předcházení krveprolití a zajištění územní soudržnosti mají dostatečnou společenskou váhu, aby ospravedlnily omezení práv dvou stěžovatelů. S tím se neztotožňuji. Nemohu podporovat Soud, který zasévá ideály a sklízí masakr.“²⁷⁴ Vyzývá tak nepřímou Soud k sebeomezení i přes úzký prostor pro uvážení, z něhož vzhledem k historickým okolnostem Bosna a Hercegovina podle něj nevykročila. Kdyby tak většina postupovala, měli bychom učebnicový příklad aplikace konceptu úzkého prostoru pro uvážení.

Při použití tohoto konceptu proto Soud aplikuje sebeomezení jen v případech, kdy shledá, že stát předložil velmi závažné důvody pro zásah, který je předmětem sporu. Případy, kde koncept úzké úvahy nachází své uplatnění, se týkají „materiálního jádra“ Úmluvy (zásadně čl. 2, čl. 3, čl. 4 odst. 1 a čl. 7 Úmluvy)²⁷⁵ a dalších práv, které se dotýkají samé podstaty lidské existence (identita, rasová nebo etnická diskriminace, intimní aspekty soukromého života apod.). Zásadním praktickým důsledkem úzkého prostoru pro uvážení je proto přenos důkazního břemene na vládu žalovaného státu. Nesmíme také opomenout přísnější standard proporcionality.

²⁷² Rozsudek velkého senátu ve věci *Sejdić a Finci proti Bosně a Hercegovině*, 22. prosince 2009.

²⁷³ *Sejdić a Finci proti Bosně a Hercegovině*, dissent soudce Bonella, v originálním znění: „It was ultimately a most precarious equilibrium that was laboriously reached, resulting in a fragile tripartite symmetry born from mistrust and nourished on suspicion.“

²⁷⁴ *Sejdić a Finci proti Bosně a Hercegovině*, dissent soudce Bonella.

²⁷⁵ Viz čl. 15 odst. 2 Úmluvy.